

AZ UTOLSÓ TANÚ

Pajkos Krúdyak

Krúdy Zsuzsa 1992 márciusában bekövetkezett halála óta joggal hiheztük, hogy nincs már élő tanúja a nagy magyar prózaíró olykor viharos életének. Nemrég azonban telefonon jelentkezett szerkesztőségünkben Krúdy Gyula nyolcvankilencedik évét taposó sógor-nője. Munkatársunk, Kelecsényi László otthonában kereste föl az idős hölgyet, aki a beszélgetés csattanójául egy rejtőzködő irodalomtörténeti csemegével szolgált.

A kispesti lakótelepen, négyemeletes panelházban lakik Edit néni, aki május 12-én, épp Krúdy Gyula halálának évfordulóján töltötte be nyolcvannyolcadik évét. Második emeleti otthona ablakában könyökölve várja érkezésünket, s dobja le a kapukulcsot. Élete kilencedik évtizedében is tökéletesen őrzi szellemi frissességét, de a járás már igencsak neheze esik.

Legelőször a rokoni viszonyokat tisztázzuk. Deák Lajosné, született Várady Edit Krúdy Gyula második feleségének a húga. Tizenkét éves korában, gyereklányként ismerkedett meg a nővére körül legyeskedő íróval. Krúdy ekkor még java-korabeli férfi, épp negyven éves, befutott, sikeres ember. Pénze azonban sohasem volt, mert nagy lábon élt, szállodában lakott, és a kártyaszobákat, a lóversenypá-

lyát sem kerülte el. Pedig családjá, három gyermeke eltartásáról is gondoskodnia kellett valamiképp. A tízes években már külön élt a családjától, de hivatalosan csak később, második házassága érdekében vált el.

– Meglehetősen romantikus körülmények között ismerkedtem meg Gyulával, illetve Gyula bácsival, hiszen a nagy különbség miatt ő még bácsi volt a szememben – kezdi Edit néni emlékezését a régmúltra. Krúdy először az anyám körül forgolódott, neki csapta a szelet, csak amikor először találkozott a nevelőintézetből hazatért Zsuzsikával, akkor fordult egészen őfelé a szíve. Titkos nagy szerelem lett belőle, én voltam a szerelmi postásuk, hoztam-vittem az üzeneteket. Bujkálniuk, titkolózniuk kellett, hiszen Krúdy még hivatalosan nős volt, anyám lovag-

ja, azon kívül a nővérem akár a lánya is lehetett volna, több mint húsz évvel fiatalabb nála. Amikor kiderült a szerelem, nagy családi patália lett belőle – többszörösen is. Apánk nagy tekintélynek örvendő iparos, később a szállodások testületének alelnöke, s anyánk se hagyta annyiban, hogy kiskorú lánya ablaka alatt Krúdy a legújabb Kálmán-operett slágerét húzatja. Leányszöktetés lett a vége, apám már a vonatnál csípte el s hozta vissza lányát a szülői házba.

– *Ebből az élményből született az egyik legszebb, leghangulatosabb Krúdy-kisregény, Az útítárs – vetem közbe az irodalomtörténeti tény.*

– Igen. Gyula szinte azonnal az események után megírta s 1918 nyarán közölte egy pesti lapban folytatásokban. Szüleimnek ez sem tetszett, de az eseményeket már nem lehetett megállítani. Hiába küldték el Zsuzsit egy ausztriai fürdőhelyre, úgymond felejteni; amikor hónapok múlva, Krúdy születésnapja táján, október végén visszatért, kiszökött hozzá a Margitszigetre, mert akkor már ott lakott. Ennek a látogatásnak a következményeképp – könnyű utánaszámolni – a kommün idején, 1919 júliusában megszületett lányuk, a kis Zsuzsika. Közben össze is házasodtak, de apánk csak az unokája születése után békélt meg vejevel.

– *Milyen volt Krúdy Gyula második házassága? – folytatom a kérdezősködést.*

– Eleinte nem látogattam őket, hiszen csak tizennégy éves voltam akkor. Így a

Krúdy sógor-nője: a boldogtalanság tamúja

FOTÓ: VELLEŐTS ÉVA

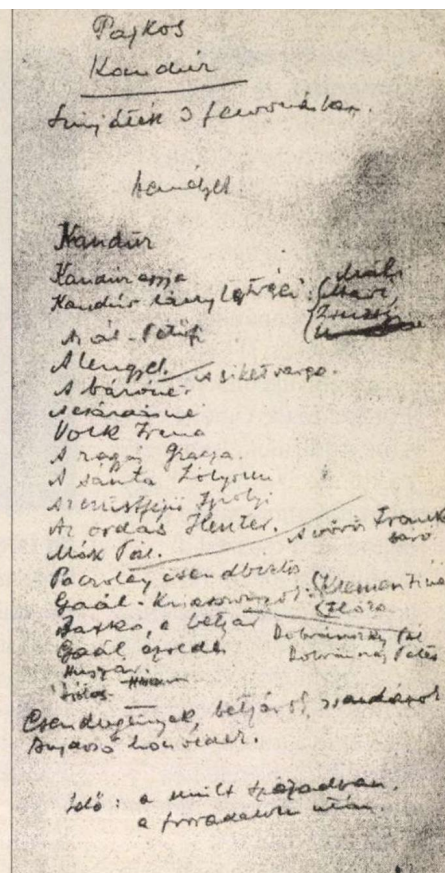
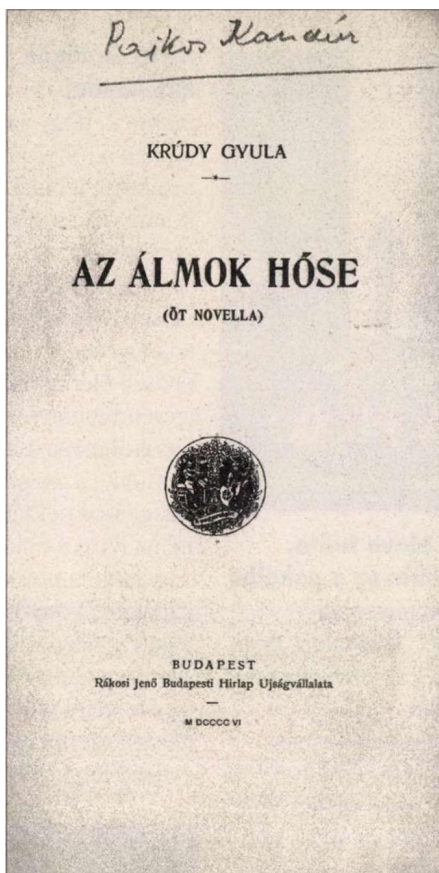
lehetséges boldogságukról lemaradtam, csak a boldogtalanságuknak lehettem később tanúja. Családi dolgokban Gyula rettentően konzervatív volt. Azt szerette volna, hogy amíg ő távol időzik az otthonától, a felesége és a lánya ki se mozduljon a lakásból. Pénz azonban nemigen akadt a háznál. Ha volt is, hamar elfogyott, element a költséges életmódra, itatra, lóversenyre, később orvosokra, adósságokra. Amikor a harmincas évek elején Móríc Zsigmonddal megosztva megkapták Rothermere lord irodalmi díját, Móríc meg tudta venni belőle a leányfalui ingatlant: Krúdy sógoroméknál napok alatt elfolyt a több ezer pengő, semmit se tudtak fölmutatni belőle.

– Egy reggel, épp a huszonhetedik születésnapomat készültünk ünnepelni, amikor Zsuzsa nővérem kétségbeesetten telefonoz nekem, hogy meghalt a férje, segítségünk neki intézni az ügyes-bajos dolgokat. Mostanról visszatekintve, akkor nem voltunk tisztában azzal, mekkora jelentőségű író Krúdy Gyula. Akkor csak a halott sógorom volt, akinek a házában ki kapcsolták az áramot, mert nem fizette a számlákat.

Néhány pillanatnyi csönd után Edit néni egy borítófedél nélküli, ívekre szét eső, hosszúkás könyvtestet nyújt felém.

– Nézze meg ezt az öt novellát, talán azóta se adták ki. Érdekes lehet, ugye?

Az álmok hőse című elbeszélés-gyűjtemény 1906-os kiadását tartom a kezemen. Az öt, hosszabb-rövidebb írást tartal-

Kallódó dokumentum: az átdolgozás elmaradt

mazó, viharvert nyomtatvány nem lenne különösebb szenzáció, ha piszkos-sárga szennylapján és címkéjén nem sorakoznának Krúdy Gyula grafit-ceruzával rótt apró betűi. A bejegyzések a címadó kisregényre vonatkoznak. Az álmok hőse alcíme: Krúdy Kálmán hiteles története.

– Ez a Krúdy Kálmán valamiképp felmenője volt Krúdy Gyulának, ugye?
– kérdezem Edit nénit, régmúlt idők tanúját.

– Gyula apjának a nagybátyja volt. A szabadságharc után bujkált és Kossuthék visszatérésére várva szabadszereplőket szervezett Nógrádban és környékén. Így lett később legendája és így került Krúdy tollára.

Az író ceruzasorai arról tanúskodnak, hogy e kisregényét színdarabbá akarta átdolgozni. Pajkos Kandúr – írta az új címet a régi fölé, s felsorolta mind a huszonhat szereplő nevét, kiket felléptetett volna a háromfelvonásos színdarabban. A darab azonban sohasem készült el. A dramaturgia nem volt Krúdy erős oldala. Bár írt színműveket, sőt, saját nagy sikerű regényét, A vörös postakocsit is színpadra alkalmazta; ezek a munkái színházi szakemberek egyöntetű véleménye szerint – enyhén szólva – drámaiatlanok lettek. Az álmok hőseiből azonban nem lett Pajkos Kandúr – az átírási szándékot csak most, majdnem kilencven évvel a kötet megjelenése s ki tudja hány évvel a feljegyzések után tárta fel ez a szunnyadó dokumentum. ■

KRÚDY GYULA IRODALMI CSÍNYTEVESEI

Gyakori pénzzavarai miatt Krúdy sokszor megtette, hogy egy-egy művének – főként novelláinak – más címet adva évek múltán újra közölte azt, némi hasznot húzva a szerkesztők feledékenységéből és hiszékenységéből. Munkásságának mai kutatóit sokszor hozza zavarba egy-egy új címen feltűnő ismerős szövegű írása.

A Krúdy Kálmán-téma vándorútját Gedényi Mihály bibliográfiája nyomán követhetjük figyelemmel. Az álmok hőse című kisregény először a Budapesti Napló című napilapban jelent meg 1903. szeptember 17-től 26-ig folytatásokban. (Jegyezzük meg, hogy az előkészületekről tanúskodik egy-egy 1901-es és 1902-es A pajkos, illetve A kandúr címet viselő rövid publikáció.) Az első kötetkiadás Rákosi Jenő Ujságvállalatánál látott napvilágot 1906-ban, azonos címmel és Krúdy Kálmán hiteles története alcímmel.

A következő megjelenés esztendeje 1922. Ekkor a Tolnai Regénytára kis füzeteként kapott újra nyomdafestéket a változatlan szöveg. Egy nemzeti rablóvezér – Krúdy Kálmán hőstettei címmel ellátva. Az író halála után még két ízben került kiadásra az életműsorozatokban: 1959-ben A fehér lábú Gálné és 1977-ben a Pókhálós palackok gyűjteményes kötetében – mindkétszer az első publikálás élen viselt címmel.

Ne hagyjuk említés nélkül a tényt, hogy ez a valóban élt, regényes sorsú személy Mikszáth írói fantáziáját is megmozgatta. A Krúdy Kálmán csínytevéséi címmel 1899-ben írt kisregényét összes művei kritikai kiadásának 11. köteté alapiján hasonlíthatjuk össze Krúdy Gyula munkájával.